

Wójcik, Zbigniew J.

"Przegląd Geograficzny. Kwartalnik.
Rocznik XXIX-XXXI z 1984-1986",
Warszawa-Łódź : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 32/2, 493-496

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

geometrii wszechświata. Dział: *Z historii naukowych instytucji* przynosi artykuł L.K. Łoziny-Łozinskiego: *P.F. Lesgaft a Laboratorium Biologiczne w S.- Petersburgu*. W dziale: *Z historii wynalazków i odkryć* znajdujemy teksty E.A. Normana: *Lokomotywa spalinowa J.W. Łomonosowa — zwiastun radzieckiego i światowego przemysłu parowego* oraz N.S. Gurina: *U źródeł idei biofarmacji w pracach Ibn Siny*. Jak zwykle interesujący jest dział: *Kalendarz jubileuszowych dat*, redagowany przez S.B. Szaposznika. Działy recenzyjne tym razem dość rozbudowane, chociaż w dalszym ciągu nie znalazłem ani słowa o polskich publikacjach. W dziale: *Przegląd periodyków zagranicznych* zaprezentowano „*Dějiny věd a techniky*” z 1984 r. (G.A. Firsowa) oraz „*Revue d'histoire des sciences*” z 1984 r. (M.A. Nikonowa). W dziale: *Życie naukowe* mamy opisy różnych konferencji związanych z 40-leciem zakończenia II wojny światowej i innymi uroczystościami. Numer zamyka krótki nekrolog poświęcony B.M. Kiedrowowi (1903—1985).

W ocenie niżej podpisanego profil naukowych „Woprosow” uległ stabilizacji. Można sądzić, że utrzyma się on w ciągu najbliższych lat. Godny podkreślenia jest stały wzrost liczby recenzji, chociaż dobór recenzowanych książek jest dość jednostronny. Czytelników polskich zdumiewa brak recenzji polskich książek. Niepokoić może zmniejszanie się nakładu periodyka. Jeden z numerów omawianego rocznika ma nakład 1855 egzemplarzy, podczas gdy w 1981 r. wynosił już 4066. Zastanawiam się nad tym, czy spadek nakładu ma źródła ekonomiczno-finansowe, czy też wywołany jest przez ewentualną zmniejszoną pożyteczność periodyka. Ale o tym wiedzieć może tylko Redakcja „Woprosow”.

Stefan Zamecki
(Warszawa)

„Przegląd Geograficzny. Kwartalnik. Rocznik XXIX—XXXI z 1984—1986. PWN. Warszawa — Łódź. Wyd. Polskie Towarzystwo Geofizyczne.

W nr 2 z 1984 r. redagowanego przez prof. Zdzisława Mikułskiego „Przeglądu Geofizycznego” wprowadzono dział „Materiały do dziejów geofizyki”, opatrując go następującą notką:

„W niniejszym zeszycie wznawiamy dział „Materiały do dziejów geofizyki”, od dawna już nie występujący na łamach naszego kwartalnika. Wyrażamy pogląd, iż zachowanie w pamięci istotnych wydarzeń z życia geofizycznego oraz jego osiągnięć w kraju i za granicą jest naszym obowiązkiem. Apelujemy więc do Czytelników o zasilenie tego działu artykułami dokumentalnymi na temat historii różnych przedsięwzięć z zakresu geofizyki, ośrodków i ludzi kładących podwaliny naszej nauki, świadczących o rozwoju myśli geofizycznej w Polsce i na świecie. Poniżej zamieszczamy dwa artykuły: pierwszy z nich dotyczy początków ruchu geofizycznego w Polsce — ukazuje się w trzydziestą rocznicę śmierci twórcy tego ruchu Antoniego Bolesława Dobrowolskiego, drugi zawiera półwieczną już historię jednej z naszych ważnych placówek geofizycznych. Sądzimy, iż Czytelnicy przyjmą oba artykuły, jak i wznowienie tego działu, z życzliwością i zainteresowaniem”.

Od tego czasu minęło trzy lata. Istnieje więc niezbędna perspektywa oceny realizacji przedsięwzięcia Redakcji, zakresu zainteresowania autorów, a także społecznego oddźwięku apelu prof. Z. Mikułskiego. Nadmienimy, że apel Redakcji spotyka się z szerokim oddźwiękiem zwłaszcza wśród geofizyków i geografów. Redaktor dokłada starań — wiem to z własnych doświadczeń — by podejmowane opracowania dotyczyły istotnych problemów geofizyki. Niżej przedstawiony zestaw tytułów artykułów, które się ukazały w minionym trzyleciu, świadczy o słuszności tego sądu.

- R. XXIX, z. 2 z 1984 t.:
- Z. Mikulski: *Towarzystwo geofizyków w Warszawie (1929—1939)*. s. 181—198.
- Z. Czyszek, W. Czyszek: *Obserwatorium geofizyczne w Helu*. s. 199—212
- R. XXIX, z. 3 z 1984 r.:
- J. Jaworski, Z. Mikulski: *Pierwsza polska praca o parowaniu*. s. 367—372
- S. Rafałowski: *Polskie Towarzystwo Geofizyków*. s. 372—377
- R. XXX, z. 2 z 1985 r.:
- K. Ołpińska-Warzechowa: *Obserwatorium Geofizyczne imienia Stanisława Kalinowskiego w Świdrze*. s. 213—229
- R. XXX, z. 3 z 1985 r.:
- Z. Mikulski: *Wojejkow i Rundo — pionierzy badań bilansu wodnego mórz śródlądowych*. s. 347—357
- R. XXX, z. 4 z 1985 r.:
- A. Lipska: *Setna Rocznica Centralnej Stacji Meteorologicznej Warszawa Muzeum*, s. 515—527
- R. XXXI, z. 1 z 1986 r.:
- A. Lipska: *Instrumentalne obserwacje Meteorologiczne w Warszawie*. s. 77—93
- A. Majewski: *Osiemnastowieczna rozprawa o Bałtyku Jerzego Krzysztofa Pisańskiego z Królewca*. s. 95—101
- R. XXXI, z. 2 z 1986 r.:
- W. A. Jankowska: *Obserwatorium sejsmologiczne imienia Ireny Bóbr-Modrakowej w Warszawie*. s. 193—200
- T. Z. Dworak: *Zapomniana stacja meteorologiczna na Lubomirze*. s. 201—206
- R. XXXI, z. 3 z 1986 r.:
- J. Hanik: *Katedra Geofizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego (1895—1919)*. s. 339—345
- R. XXXI, z. 4 z 1986 r.:
- A. Byczkowski, Z. Mikulski: *Romuald Iszkowski i jego wzory na odpływ rzeczny*. s. 441—450
- Ponadto w latach 1984—1986 w „Przeglądzie Geofizycznym” ukazały się następujące wspomnienia (układ chronologiczny):
- M. F. Kozłowski: *Profesor doktor Tadeusz Konstanty Olczak (1907—1983)*. R. XXIX: 1984 s. 213—219
- Z. Dziaźdzusko: *Profesor doktor Stanisław Szyborski (1906—1983)*. R. XXIX: 1894 s. 221—224
- M. Roman: *Życie i działalność profesora Juliana Lambora*. R. XXIX: 1984 s. 431—436
- S. Rafałowski: *Sylwia Kluźniak (1900—1983)*. R. XXX: 1985 s. 359—361
- T. Śniezek: *Docent doktor Edward Strauch (1920—1984)*. R. XXX: 1985 s. 363—365.
- R. Madany: *Czesław Radomski (1923—1984)*. R. XXXI: 1986 s. 207—209
- S. Tarnowska: *Kazimierz Jantzen (1885—1940)*. R. XXXI: 1986 s. 451—456

Problematyka historyczna istnieje także — choć marginalnie — w części kronikarskiej czasopisma. Odnotowano m.in. 30-lecie Instytutu Hydrologii i Hydrauliki Słowackiej Akademii Nauk (R. XXIX: 1984 s. 396—398), symposium poświęcone pamięci Franza Saubera (R. XXX: 1985 s. 374—377), sesję jubileuszową 35-lecia Polskiego Towarzystwa Geofizycznego (R. XXXI: 1986 s. 357—359). Problemy historyczne poruszane są również przez autorów w niektórych artykułach problemowych i przeglądowych oraz w recenzjach.

Z przedstawionego zestawienia wynika, że niemal w każdym numerze „Przeglądu Geofizycznego” Redakcja zamieszczała jeden do dwóch artykułów historycznych. Trzy z nich obejmuje historię społecznego ruchu geofizyków polskich w latach 1929—1985. Najwartościowym jest opracowanie Z. Mikulskiego o Towarzystwie Geofizyków w Warszawie, oddające ogrom wysiłku twórczego inicjatora tej społeczności — Antoniego Bolesława Dobro-

wolskiego. W artykule tym nakreślono ponadto szerzej stan badań meteorologicznych, hydrograficznych i pokrewnych w Polsce w okresie międzywojennym. Na tym tle ukazano osiągnięcia najwybitniejszych badaczy tego okresu: A. Rundo, J. Lugeona, M. Rybczyńskiego, S. Kalinowskiego, ale także geologów: L. Horwitza, E. Janczewskiego — o działalności, których na tym polu prawie nie wiedziliśmy.

Znacznie skromniej przedstawiono dalsze dzieje stowarzyszeń geofizycznych w Polsce. Krótki żywot Polskiego Towarzystwa Geofizyków przedstawił S. Rafałowski. Na liście członków z dnia 24 IV 1947 r. wymienił on m.in. S. Czarnockiego, który już wtedy nie żył. Umieszczony w tym spisie prof. J. Smoleński zmarł w 1940 r. w obozie koncentracyjnym. Jak się wydaje zabrakło tu zdania jednoznacznie podkreślającego, że byli to członkowie Towarzystwa w 1939 r.

Druga grupa opracowań obejmuje dzieje placówek geofizycznych: obserwatorium na Helu, obserwatorium im. S. Kalinowskiego w Świdrze, obserwatorium im. Bóbr-Modrakowej w Warszawie, stacja meteorologiczna w Lubomirze oraz Katedra Geofizyki UJ Centralna Stacja Meteorologiczna. W artykule tych uderza staranność doboru materiału faktograficznego (w tym także fotografii) oraz podkreślenie ogromnych zasług inicjatorów i wieloletnich kierowników tych placówek (M. Rudzkiego, T. Banachewicza, I. Bobrówny, S. Kalinowskiego i innych).

Przypomniano także zasługi Romualda Iszkowskiego, znakomitego hydrologa ze środowiska lwowskiego (artykuły J. Jaworskiego i Z. Mikulskiego oraz A. Byczkowskiego i Z. Mikulskiego). Dotyczą one zagadnień parowania oraz wzorów na odpływ rzeczny. Ponikąd do tego samego kręgu problematyki nawiązuje interesująca rozprawa Z. Mikulskiego o badaniach bilansu wodnego mórz śródłądowych, prowadzonych przez A.N. Wojekowa i A. Rundo. Przyczynkiem do problematyki oceanograficznej jest także przypomnienie rozprawki o Bałtyku osiemnastowiecznego polihistora z Królewca — J.K. Pisańskiego.

Na specjalne podkreślenie zasługuje artykuł A. Lipskiej o instrumentalnych obserwacjach meteorologicznych w Warszawie. Autorka prezentując skrót swej większej rozprawy, zgromadziła materiał źródłowy obejmujący 330 lat. Wykazała przy tym znakomitą znajomość dawnej i współczesnej literatury przedmiotu (w tym XVIII-wieczne rozprawy J.E. Guettarda). Zważywszy na znaczenie tego typu prac historycznych dla współczesnych studiów meteorologicznych, należałoby zachęcić Polskie Towarzystwo Geofizyczne do opublikowania w całości tej monografii.

Nazwisk geofizyków, którym poświęcono wspomnienia pośmiertne nie trzeba przypominać. Nadmienimy, że S. Tarnowska kreśląc sylwetkę K. Jantzena przedstawiła w istocie historię Zakładu Meteorologii Uniwersytetu Stefana Batorego od 1923 r. do likwidacji uczelni polskiej w Wilnie w grudniu 1939 r. To z tego Zakładu wyszli m.in. tej miary specjaliści co A. Rojecki i W. Okołowicz. Rzecz zrozumiała, że autorka, uczennica prof. Jantzena, nie miała możliwości zapoznania się z archiwami wileńskimi. Jej szkic wspomnieniowy nie traci przez to na wartości źródłowej.

Z tego co przedstawiono wyżej wynika, że zamierzenie postawione przez Redakcję w 1984 r. jest realizowane konsekwentnie. Duża w tym zasługa prof. Z. Mikulskiego, jednego z czynniejszych autorów. Myślę, że powodzenie dzieła „Materiały do dziejów geofizyki” wynika także z „kultury historycznej” środowiska badaczy zrzeszonych w Polskim Towarzystwie Geofizycznym. Uderza bowiem staranność w analizie literatury źródłowej, zapobiegliwość w docieraniu do osób pamiętających dzieje poszczególnych placówek badawczych, a także dobór materiału ilustracyjnego (niektóre fotografie z Archiwum Muzeum Ziemi). W stosunkowo niewielkim stopniu autorzy dotarli do zasobów archiwalnych (zwłaszcza Archiwum PAN). Jest to zjawisko naturalne, bo przecież nie mamy w Polsce profesjonalnego zakładu historii geofizyki.

Polskie Towarzystwo Geofizyczne nie wydaje obecnie publikacji zwartych. Warto jednak podjąć inicjatywę — może w porozumieniu z instytutami specjalistycznymi — okresowego prze-

druku wartościowszych opracowań historycznych w specjalnych tomach. „Przegląd Geofizyczny”, wydawany tzw. małą poligrafią w nakładzie 842 egzemplarzy, jest po prostu w bibliotekach zaczytywany przez studentów. Czasopismo jest trudno dostępne — zwłaszcza tam gdzie jest najbardziej potrzebne — na prowincji. Zatem gorąco namawiam Redaktora o wszczęcie starań w PWN o wydawanie „historycznej biblioteki geofizycznej”. Mogłaby ona zawierać dwie serie: 1 — prac oryginalnych (takie jak monografia A. Lipskiej) i 2 — zestawianych sukcesywnie najwartościowszych artykułów historycznych z „Przeglądu Geofizycznego”.

Zbigniew J. Wójcik
(Warszawa)